

TEVFİK FİKRET'TE İDEAL GENÇLİK TASARIMI

Nurullah ÇETİN*

Öz

Yeni Türk Edebiyatında Servet-i Fünun akımının önde gelen şairlerinden biri olan Teyfik Fikret, birçok şiirinde geleceğin Türkiye'sini kuracak gençlik için oğlu Haluk'u rol model olarak seçmiş ve onun temsilciliğinde gençliğin ne gibi değerlerle donanması gerektiği üzerinde durmuştur. Buna göre Fikret, gençliği yarının inkılâb ordusunda çarpışacak kahramanlar olarak görür.

Teyfik Fikret, geçmişi reddederek geleceği yeni değerler üzerine kurma mücadelesi verir. Bu bağlamda gençliği de gelecekle özdeşleştirir.

Osmanlı Devleti'ni ve milletimizi içinde bulunduğu bütün olumsuz durumlardan kurtaracak iradeli genç tipi çizer.

Fikret, Türkiye'yi kurtarmak için tasarladığı gençliğin, modern Batı medeniyetinin fikri ve felsefi temellerini atan Aydınlanma Çağı'nın değerleriyle donanmasını ister.

Fikret'in ideal gençlik tasarımının prototipi olan oğlu Haluk, Batılı ülkelere gidecek, oralarda okuyacak; bilim, kültür, sanat, teknoloji adına ne bulursa ülkemize getirecek ve bunlarla ülkemizi kalkındıracaktır. Onun batıdan getireceği başlıca değerler: "Hayat, kuvvet, sanat, fen, özgüven, özen, titizlik, cesaret, ümit ve bilgi"dir. Çünkü bunlar bizde yoktur; olmadığı için geri kalmışızdır.

Fikret'e göre gençlik, milliyet yerine enternasyonalizm ve hümanizmi, kuvvete karşı hakkı benimsemeli ve vatansever olmalıdır.

Yeni bir inanç sistemi olarak da İslam yerine pozitivismi benimsemelidir.

Anahtar Kelimeler: Teyfik Fikret, gençlik, Osmanlı Devleti, bilim, teknoloji, Haluk, Aydınlanma çağı, milliyetçilik, pozitivism, enternasyonalizm.

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

e-posta: ncetin@humanity.ankara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3595-3026

Geliş/Received: 22 Haziran 2023 / 22 June 2023

Kabul/Accepted: 24 Aralık 2022 / 24 December 2022

DOI: 10.53372/turkoloji.1313539

ACCORDING TO TEVFIK FIKRET, THE IDEAL YOUTH DESIGN

Abstract

Tevfik Fikret is one of the leading poets of the Servet-i Funun movement in Modern Turkish Literature. He has written many poems about the youth who will establish the Türkiye of the future. He chose his son Haluk as a role model for youth. He has revealed the characteristics, values and principles of ideal youth. According to Fikret, the youth are the heroes who will fight in the revolutionary army.

Tevfik Fikret rejects the past. He tries to build the future on new values. In this context, it also identifies youth with the future.

The youth should save the Ottoman Empire and our nation from all negative and bad situations.

According to Fikret, youth should be connected to modern Western civilization in order to save Türkiye. For this, he must take the values of the Age of Enlightenment.

Haluk, the symbol of youth, will go to Western countries and study there. It will bring science, culture, art and technology to our country from the West. He will develop our country with these. In addition, the main values that he should take from the west are: life, strength, art, science, self-confidence, care, diligence, courage, hope and knowledge. We stayed back because we didn't have these.

According to Fikret, youth should accept internationalism and humanism instead of nationalism. He should embrace the right against force and be patriotic.

Youth should adopt positivism instead of Islam

Keywords: *Tevfik Fikret, Youth, Ottoman Empire, science, technology, Haluk, Age of Enlightenment, nationalism, positivism, internationalism.*

Giriş

Tanzimat'tan sonra Türk aydınları, edebiyatçıları, fikir, bilim ve siyaset adamları yıkılma, dağılma, parçalanma sürecine giren Osmanlı Devleti'ni tekrar eski ihtişamlı dönemlerine geri döndürme, ayağa kaldırma çabaları içinde olmuşlardır. Bunun için siyasetten, ekonomiye, kültürden eğitime, bilimden sanata, hukuktan medeniyete kadar değişik alanlarda kurtarıcı fikir sistemleri aramışlar, bulduklarını sandıklarını da önermişlerdir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ni kurtaracak fikir sistemlerini temsil edecek ideal gençlik tasarımları da ortaya koydular. Onların geleceğe dair ütopyalarının temsilcisi ve sözcüsü olan gençliğin kimliğini, değerlerini ve değişik özelliklerini de belirttiler.

Bunlardan biri Tevfik Fikret (1867-1915)'tir. Fikret, hiçbir ayırım yapmadan tamamen modern Batı medeniyetini bir bütün olarak alırsak o zaman kurtulabileceğimizi ve gelişebileceğimizi söyler ve tam batılılaşma ütopyasını da ideal genç tipi olarak tasarladığı oğlu Haluk üzerinden verir. O, Haluk için birçok şiir yazdı. Onun Haluk temsilciliğinde ürettiği ideal gençlik tipinin temel niteliklerini ve buna bağlı olarak nasıl bir gençlik tasarladığını alt başlıklar altında ortaya koyalım.

A.Fikret'e Göre İdeal Gençlik Tipinin Temel Nitelikleri

1.Kurtarıcı Kahraman Tipi: Fikret, oğlu Haluk'u geleceğin Türkiye'sini kuracak gençlik için bir rol model olarak seçer. Haluk üzerinden gençliğe yol ve yön gösterme amacındadır. Onu kendi dünya görüşünün, felsefesinin ve ideolojisinin bir temsilcisi olarak sunar.

Fikret, "Haluk'un Vedar" adlı şiirinde oğlu Haluk'u "*Ey yarının İnkılâb ordusunda çarpışacak*

Kahraman," (Parlatır vd. 2004: 549) diye tanımlar. Haluk'u Batı karşısında geri kalmış olan Osmanlı Devleti'ni ve milletimizi içinde bulunduğu bütün olumsuz durumlardan kurtaracak iradeli genç tipi olarak çizer. Haluk Avrupa'ya gidecek ve orada da öne atılarak atak davranıp ışık kervanına yani bilim âlemine katılacak, bütün bilim ve fikir dünyasını gezecek, hayat ve kuvvet adına ne bulursa alıp ülkemize getirecektir. Onun "hayat" kavramına yüklediği anlam, daha çok dünya hayatını her anlamda iyi, müreffeh, rahat, güzel yaşamaktır. Bu da ancak zenginleşmekle mümkün olacaktır.

"Kuvvet" kavramına yüklediği anlam ise bir milleti ve devleti ayakta tutacak, hatta başka millet ve devletler karşısında üstün yapacak bütün teknolojik, bilimsel, kültürel, siyasi, ekonomik araç ve kurumlardır. Haluk memleketi kurtaracak bir kahramandır. Bu yönüyle gençliğe örnek olmalıdır.

"Ey şetâretli yolcu, sen yürü, geç.

Sen bu menhelde kalma, sıçra, atıl,

Bir ziya kârbânı bul ve katıl.

Gez, dolaş, kâinât-ı eskârı,

-Dâima önde, dâima yukarı! —

Pür-tehâlük, hayât ü kuvvetten" (Parlatır vd. 2004: 546)

Fikret, "Ferdâ" şiirinde gençliği her organı ihtiyaç kasırgalarıyla sarsılan bir neslin oğlu olarak görür. Gençlik bunu zaman zaman hatırlamalıdır. Yani milletini geliştirme, kalkındırma, ihtiyaçlarını giderme konusunda sorumlu olduğunu ve bunun için çok çalışması gerektiğini unutmamasını ister.

"Her uzvu girdibâd-ı havâyicle sarsılan

Bir neslin oğlusun; bunu yâd et zaman zaman." (Parlatır vd. 2004: 565)

2.İnkılâpçı ve Yenilikçi Gençlik: Tevfik Fikret'in, oluşturmak istediği gençlik tipinin temel özelliği inkılâpçı ve yenilikçi olmasıdır. Haluk'un memlekette bir inkılâp yapmasını ister.

Ona göre inkılâp, Saltanat rejimini, Türk-İslam değerlerini ortadan kaldırmaktır. Yenilikçilik ise her alanda tamamiyle Batılı değerlerle donanmak demektir. "Ferdâ" şiirinde şöyle der:

"Ferdâ senin; senin bu teceddüd, bu inkılâb..."

Her şey senin değil mi ki zâten?.. Sen, ey şebâb," (Parlatır vd. 2004: 564)

Fikret, "Ferdâ" şiirinde gençliğe daima bilimi, teknolojiyi, kültürü, sanatı ve batı medeniyetinin bütün unsurlarını alarak yükselme, ilerleme, kalkınma, gelişme yolunu gösterir. Zira yükselmeyen milletler düşer. İnsan denen kuş, hep en yükseğe çıkmak ister. Gençlik de çok çalışıp çabalamak, arayıp bulmak, koşup hep ileriye atılmak mecburiyetindedir.

"Yükselmeyen düşer: Ya terakki, ya inhitât!"

Yükselmeli, dokunmalı alnın semâlara;

Doymaz beşer dedikleri kuş, i'tilâlara...

Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır;

Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır!" (Parlatır vd. 2004: 565)

3.Aydınlanmacı Gençlik: Bir takım Fransız yazarları Aydınlanma dönemine "Le siècle de Lumière (aklın aydınlattığı asır) demişlerdir. Aydınlanma, Ortaçağın karanlık çağ olarak adlandırılmasının bir karşıt adıdır. Yani karanlık çağdan sonra aydınlık çağ gelmiştir.

Fikret, Türkiye'yi kurtarmak için tasarladığı gençliğin, modern Batı medeniyetinin fikrî ve felsefî temellerini atan Aydınlanma Çağı'nın değerleriyle donanmasını ister. Aydınlanma Çağı ve felsefesi, Batıda Ortaçağ'a tepki olarak doğmuştur. Bu bağlamda “nur, ziya, ışık, güneş, yıldız, bulutsuz saf bir gökyüzünde doğan güneş, hayatın gülerek doğan güneşi” gibi kavramları kullanır. Bu kavramlar, modern Batı dünyasının Aydınlanma Çağı, Aydınlanma Felsefesi dönemlerine ait “ışık”, yani “enlightenment” kavramından gelir. “Ferdâ” şiirinde şöyle der:

*“Ey çehre-i behîc-i ümîd, işte ma'kesin
Karşında: Bir semâ-yi seher, saf ü bî-sehâb,
Âğûş-ı lerze-dârı açık, bekliyor... Şitâb!
Ey fecr-i hande-zâd-ı hayât, işte herkesin
Enzârı sende; sen ki hayâtın ümidisin,
Alnında bir sitâre-i nev, yok, bir âf-tâb,
Âfâka doğ,” (Parlatır vd. 2004: 564)*

Fikret, yine “Ferdâ” şiirinde yirminci yüzyılı bilim, teknoloji, sanat, kültür şimşeklerinin çıktığı bereketli bir asır olarak tanımlar ve her yıldırımın bir gecenin, bir gölgenin devrildiğini, bir yükseliş ufkunun açıldığını belirtirken; yine eski dönemleri geceye ve gölgeye benzetilen Ortaçağ, yirminci yüzyılı da aydınlık çağ olarak görür.

*“Asrın, unutma, bârikalar asr-ı feyzidir;
Her yıldırımında bir gece, bir gölge devrilir,
Bir ufk-ı i'tilâ açılır, yükselir hayât;” (Parlatır vd. 2004: 565)*

Fikret, aydınlanma kavramına hem anlam olarak hem de terim olarak yer vermiştir. “Sabah Olursa...” adlı şiirinde şöyle der:

*“..... Siz, ey fezâ-yı ferdânın
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
Tenevvür... Asrımızın işte rûh-ı âmâli;
Silin bulutları, silkin zilâl-i ehvâli,
Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
Ümidimiz bu: Ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindân karanlığından uzak!” (Parlatır vd. 2004: 462)*

Şimdi burada şunu görüyoruz: Halûk'un temsilciliğinde geleceğin küçük güneşleri olan Türk gençliğinin Aydınlanmacı yaklaşıma dayalı Batı medeniyeti temelinde bir Türkiye kurmaları temennisini dillendiriyor. Kullandığı kelime ve ifadelere dikkat edelim. “Güneş” aydınlatan, ”uyanın!”, Ortaçağ karanlığından uyanmayı ifade eden bir uyarı, “nûr”, aydınlık, ”Tenevvür”, aydınlanma, “bulutların silinmesi”, karanlığın ortadan kaldırılması, yani Ortaçağın sona ermesi, ”Ziyâ”, ışık, “zindan karanlığı”, Ortaçağ karanlığıdır.

Aydınlanma terim ve kavramlarına “Dârü'l-Muallimîn Marşı” şiirinde de yer veriyor:

“Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz;

Fıkr ordusu, feyz ordusu, nûr ordusuyuz biz.” (Parlatır vd. 2004: 491)

Burada “cehl” ve “gece” Ortaçağ karanlığı, “ilm”, batılı anlamda yeni müspet bilimler, “fıkr”, “feyz” ve “nûr” da aydınlanmayı sağlayacak ışıktır. İlk mısraın günümüz Türkçesiyle karşılığı: “Cehaletin, gecenin yıkıcısı, gidericisiyiz, ilmin de hizmetçisiyiz.” olacaktır.

B.Geleceği Kurma Mücadelesi

1.Geçmişe Karşı Gelecek: Tevfik Fikret, geçmişini reddederek geleceği yeni değerler üzerine kurma mücadelesi verir. Bu bağlamda gençliği de gelecekle özdeşleştirir. Hatta kendisi geçmişin, oğlu Haluk da gelecek neslin temsilcisidir.

Fikret, geçmişini reddedip geleceğe yönelme ve geleceği yeniden şekillendirmeye odaklanma düşüncesini “yarın” anlamına gelen “Ferdâ” şiirinde yoğunlaştırır. Bu şiirini eskinin, geçmişin gençlerine değil, “bugünün gençlerine” hediye etmiştir. O, dün değil yarındadır. Yarın yani gelecek gençliğindir. Fakat bu sahiplik, şarta bağlıdır. Yarın, gençlik için sadece bir emanettir. Bu emanete sahip çıkarsa emanetin gereklerini yerine getirirse yani çok çalışıp yeni değerlerle inşa edebilirse o zaman yarın, yani gelecek gençliğin olabilecektir.

“Ferdâ senin”, dedim, beni alkışladın; hayır,

Bir şey senin değil, sana ferdâ vedîadır;

Her şey vedîadır sana, ey genç, unutma ki

Senden de bir hesâb arar âtî-i müştekî.” (Parlatır vd. 2004: 565)

Fikret geçmişini, tarihi, eskinin değerlerini reddeder, yok sayar. Buna karşı daima ileriye, geleceği öne çıkarır ve geleceği kutsar. Özellikle millî ve İslamî tarihi reddeder.

Ona göre Osmanlı tarihi çürüktür, ahlaki solduran rehabet dünyasıdır. Haluk, tarihe ve tarihin değerlerine bakmayacak, önem vermeyecek, düşmekte olan Bizans artığı Osmanlı Devleti'nin çürük kollarından sıyrılıp çıkacak ve yükselme arzusuyla arkasına bakmadan hep ileriye bakacaktır. Geçmişin, eskinin, tarihin ahlaki solduran bakışı Haluk'u yani gençliği heyecanlandırmamalıdır. Daima önde, daima ilerde olacaktır. İşte ilerleme, gelişme azim ve uçuş fermanı budur.

Yeryüzünü, gökyüzünü, sidreyi yani göğe ve ilahîliğe ait ulaşılabilir en son noktayı aşmalı, bütün bunların ötesinde yücelme, cesaret, kurtarıcı, ibret verici neler varsa görmelidir. İstanbul ve Osmanlı Devleti çevresinin uyuşuk tepesine taş, iğne ne varsa toplayıp atmalıdır. Bundan dolayı belki biraz canlanır. Haluk'un bu devlet ve millet için olan zahmeti, gayreti, getireceği iyileştirici batılı değerler için ve yaptığı iyiliklerden dolayı hasta nineye benzetilen vatan, ona teşekkür edecek ve alnından öpecektir.

“Ey Bizans'ın çürük, sukût-âlûd

Kollarından, pür-iştîyâk-ı suûd,

Sıyrılan yolcu, bakma arkana hiç;

Seni bir lâhza etmesin tehyîc

Onun ahlâkı solduran nazarı.

-Dâima önde, dâima yukarı!—

İşte fermân-ı azm ü pervâzın.

Uç git, eflâk-i sun'u i'câzın

Bütün etbâk-ı şârikında dolaş;

Ferş'i geç, Arş'ı atla, Sidre'yi aş,

Gör ne var mâverâda ibret-hîz,

İ'tilâ; —ictirâ;— rehâ-engîz...

Topla, fırlat ne varsa, taş, iğne,

Şu muhitin ser-i rehâvetine.

O biraz belki canlanır, ve senin

Zahmetin, himmetin, ve fazlın için

Koyar elbet vatan, bu hasta nine

Bir sıcak buse terli nâsiyene!..” (Parlatır vd. 2004: 549-550)

Vatanı “hasta nine” olarak tanımlaması, emperyalist Batı dünyasının Osmanlı Devleti’ne “Hasta Adam” demesini çağrıştırıyor. Fikret, bu batılı yaklaşımı benimsemiş ve yerli oryantalist ağzıyla konuşmuştur.

Fikret mihnetlerle, sıkıntılarla dolu bir cehennem olarak gördüğü tarihin, geçmişin, eski değerlerin sonsuza dek sönmesini, yok olmasını ister. “Ferdâ” şiirinde şöyle der:

“Âfâka doğ, önünde şu mâzî-i pür-mihen
Sönsün müebbeden.

Sönsün müebbeden o cehennem;” (Parlatır vd. 2004: 564)

Fikret, geleceğin vatanını yükseltecek olanların, vatanın ümidi olan gayretli gençler olduğunu belirterek gençleri geçmişe değil, geleceğe yöneltir. Yani bir bakıma Doğu İslam medeniyetine bağlı geçmiş, tarihi, tarihsel değerleri ve kültür hafızasını bir tarafa bırakın; geleceği modern batı medeniyetine bağlı yeni değerlerle kurmaya bakın demek istemektedir:

“Vatan gayûr
İnsanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, bütün ümîd-i vatan şimdi sizdedir.
Her şey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin;” (Parlatır vd. 2004: 565)

2.Yeniden Diriliş İçin Zorluk ve Engellere Karşı Mücadele Süreci:

Fikret, “Haluk’un Vedar” adlı şiirinde sevimli, neşeli, saf ve temiz ruhlu olarak tanımladığı oğlu Haluk’a bilim, teknoloji, sanat ne bulursa alıp getirmesi için çıktığı Batıya yolculukta önüne birçok engeller, zorluklar, sıkıntılar çıkacağını, yolunda çakıl ve dikenler olacağını, bazen korkunç geceler içinde kalacağını, yorulacağını, elleri yaralanıp bağrının kan dolacağını, ama bunlar karşısında yılmamasını, ümitsizliğe düşmemesini, korkmamasını, cesur olmasını, gayretini eksiltmemesini salık verir.

Büyük kuşların dalgalara değil, kasırgalara karşı mücadele ederek uçuş yolculuğuna devam ettiğini belirtir. Bütün bunlara karşı Haluk idealist olacak, önüne çıkan engel ve zorluklarla yılmadan mücadele edecektir. Haluk, ufka baktığında karşısında feyz, bereket, bolluk, ışık, aydınlık görecektir; buna tutulacak ve onu yakalamak için ona doğru koşacaktır. O parlak görüntü ise sürekli uzaklaşacaktır. O kaçacak, Haluk onu yakalamaya çalışacaktır.

İşığı yakalamak için yorulacak, üstü başı parçalanacak, ama Haluk bütün bunlar karşısında yılmayacak, büyük bir ümitle önünde uçan o hayali

yakalamak için öne atılmaya devam edecektir. Bugün değilse yarın onu elde edecektir. Hiç kederlenmeye gerek yoktur. Zira mücadeleden yılmayan, kararlılıkla, sebatla çalışan sonunda amacına ulaşır. Arayan sonunda gerçeği, doğruyu bulur.

*“Elvedâ, ey sevimli yolcu! Gecen,
Gündüzün dâimâ yüzün gibi şen,
Rûh-ı sâfin kadar beşûş olsun;
Geçtiğin yer çiçek, çemen dolsun...
Elvedâ, ey şerefli yolcu! Hayât
Bir karış yol; fakat şu 'ûn, akabât
Onu her gün biraz büker, uzatır.
Ey şetâretli yolcu, gün kısadır,
Gece ba'zan mahûf olur; lâkin
Sen cesur ol, gayûr ol. En sakın
Yolculuk uykudur. Büyük kuşlar
Yenecek dalga, yok, kasırga arar.*

*İşte bir yol ki hep çakıl ve diken;
Geçeceksin yarın bu yoldan sen...
Geçeceksin, ayakların yorgun,
Ellerin şerha şerha, bağrın hûn,
Fakat alnın açık, yüzün handân,
Gözlerin ufka feyz ü nûr akıtan
Bir tecellîye müncezib, meshûr...
Sen koşarsın, o tayf-ı nûr-â-nûr
Yaklaşırken uzaklaşır; çılgın
Bir tehâlûkle sen kucaklarsın,
O kaçır; kolların açık, meshûf
Atılırsın; o tâ uzakta mahûf
Bir dikenlikte gizlenir ve güler;*

*Sen koşarsın, kırık, ezik, muğber,
 Ellerin şerha şerha, bağrın hûn;
 Büsbütün teşne, büsbütün yorgun.
 Sen yoruldukça yol uzar, artar;
 Çalı dişler, taş ağrıtır, yırtar;
 Çırpınır her dikende bir parçan...
 Yine sen, pür-emel, önünde uçan
 O esiri hayâli kapmak için
 Atılır, yırtılır ve inlersin.*

*Varsın uçsun, bugün değilse yarın
 O senindir, mükedder olma sakın.*

*Koşan elbet varır; düşen kalkar;
 Kara taştan su damla damla akar,
 Birikir, sonra bir gümüş göl olur;
 Arayan hakkı en sonunda bulur...” (Parlatır vd. 2004: 546-547)*

Fikret, burada oğlu Haluk’un cehalet karanlığına karşı bilim aydınlığını elde etmek için içine gireceği mücadelede açıkça olmasa da dolaylı olarak Ortaçağ karanlığına karşı kararlılıkla mücadele eden Rönesans ve Reform aydınlarını, Aydınlanma filozoflarını, bilim ve sanat adamlarını, onların bu yolda engizisyon, giyotin dahil her türlü yıldırıma karşı boyun eğmeyişiini ima yollu örnek gösterir.

Fikret, gençliğin önüne her şeyin çok kolayca elde edilebileceği bir ‘cennet gelecek’ koymaz. Tam tersine güzel bir gelecek oluşturabilmek için önüne pek çok zorluklar, engeller ve sıkıntılar çıkacağını, ama bunlara karşı yılmadan, kararlılıkla, sabır ve sebatla mücadele etmesi gerektiğini telkin eder. Hayat kolay ve neşeli bir seyahat değildir. Bu sıkıntılar çölü olan dünyada kolay ve neşeli bir seyahatin ancak hayali vardır. Hayatı hakikat deviyile çarpışan kazanır. Mücadele eden, çalışan, uğraşan, didinen kazanacaktır. Zafer biraz da hasar ister. Şöyle der:

“Hayâtın elbette

Kolay ve neş'e-fezâ bir seyahat olamayacak;

Lâkin

Bu tîh-i mihnette

*Kolay ve neş'e-fezâ bir seyahatin ancak
Hayâli vardır; uzak bir serâb için koşmak
Nihâyetinde yorulmak ve boş yorulmaktır;
Hayâtı dîv-i hakikatle çarpışan kazanır;
Zafer biraz da hasar*

İster;

*Koşan cihâd-ı maâliye şanlı, lâkin ağır,
Mahûf adımlar atar,*

Önünde zelzeleler, arkasında zelzeleler!” (Parlatır vd. 2004: 534)

3.Osmanlı Medeniyeti Yerine Batı Medeniyeti: Fikret, şiirlerinde mekân üzerinden Batı ve Osmanlı medeniyetleri karşıtlığını sergiler. “Haluk’un Vedai” adlı şiirinde oğlu Haluk’u İskoçya’ya okumaya gönderirken ona İskoçya-İstanbul karşıtlığı üzerinden İskoçya ile İstanbul arasındaki farkı ortaya koyar ve bunun üzerinden aslında iki ayrı dünya ve iki ayrı medeniyeti karşılaştırmış olur. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin ve vatanının geri kalmışlığını alegorik olarak ortaya koyar.

Bu karşılaştırmadan İskoçya’yı tercih eder. Ona göre İskoçya ciddi, çalışkan, vakarlı, hürriyet ve medeniyet ortamıdır. İstanbul ise cennet kadar taze ve güzel ama köhne, avare, bir şeyden haberi olmayan, bıkkın, yılgın, ölgün, usanmış, tembel bir yerdir. İstanbul’u yaşlı bir nineye benzetir, cömert toprağının da bakımsızlıktan dolayı harab olup gideceğini söyler. Bununla aslında oğlu Haluk’a İskoçya’dan bilim getirip bu arık ve bakımsız toprak olan Türkiye’yi kalkındırmasını ister.

“Sen tren, ben vapurda pür-temkin

Atılırken— sen İskoç illerinin

Sisli, yağmurlu, karlı buzlu, fakat

Cidd ü himmet, vakâr ü hürriyet

Dolu peygüle-i temeddününe,

Bense nâzende Bosfor’un köhne,

Köhne, âvâre, bî-haber, bî-zâr,

*Belki cennet kadar tarâvet-dâr,
Fakat âlûde-yi kelâl ü kesel
Bir kenarında münharif, muğfel
Bir hayâtın firâş-ı uzletine,—
Ne düşündüm, bilir misin? Şu nine,
Şu sahî toprak, en sonunda... yazık,
Bunu benden mi duymalıydın!.. Arık
Ve bakımsız harâb olup gidecek.*

Acı şeyler, Halûk, fakat gerçek!” (Parlatır vd. 2004: 544)

Fikret, Osmanlı Devleti’ni istiarî olarak yaşlı bir çınara benzetir ve çınar imgesi üzerinden Osmanlı eleştirisi yapar. Ona göre bu Osmanlı Devleti çınarı, enli boyulu, büyük, vakarlı bir ağaçtır. Tarih boyunca hiç kimsenin önünde eğilmemiş, gururlu koca bir gövdedir. Altı asır belki daha fazla bir zamandır dalgın, ağır, kaygısız bir ömür sürmüştür.

Fikret’in buradaki eleştirel yaklaşımı şudur: Osmanlı eski geleneksel askerî, siyasi, ekonomik gücüne güvenmiş ve öylece kalmış. Ancak Batı dünyası bilimde, teknolojide, siyasette, ekonomide, her alanda gelişip ilerlerken Osmanlı hiç orali olmamış ve geri kalmıştır.

Osmanlı, eski zamanlarda çok yükselip ilerlemiş, civarındaki kubbeler, damlar baştanbaşa secdeye yatmış gibidir. Anlatılanlar hep eski zafer hikâyeleridir. Ancak yeni zamanlarda Osmanlı, eski ihtişamını kaybetmiştir. Uzaktan bakınca heybetli görünen bu Osmanlı çınarının gövdesi aslında çırılçıplaktır, ne yeşil bir filizi ne bir yaprağı vardır. Yani kendini yenileyememiştir, kurumaya yüz tutmuştur. Onu kurumaya iten belki bir hainin ona vurduğu bir baltanın yol açtığı yaradır veya öfkeli bir yıldırımın zehridir.

Osmanlı Devleti çınarı içinden yanmış, içinden siyah bir kurt kemirmiş ve kurumaya yüz tutmuştur. Onu bu hale getiren hainlerin kötü yöneticiler; özellikle de İkinci Abdülhamid ve adamları olduğunu ima etmektedir ve bunlara, başında dönüp duran kargalar der. Osmanlı Devleti çınarının iyileşmesi, tekrar gelişip ayağa kalkması için kimlerin ona şifalar vereceğini sorar. Aslında bu sorunun arkasında Haluk ve onun temsilciliğinde tamamen batılı değerlerle donanmış gençliğin bu Osmanlı Devleti çınarını iyileştireceğini ima eder.

“Hani bir gün seninle Topkapı'dan

*Geliyorduk; yol üstü bir meydan,
Bir çınar gördük; enli, boylu, vakur
Bir ağaç; hiç eğilmemiş, mağrûr:
Koca bir gövde; belki altı asır,
Belki ondan da fazla, dalgın, ağır,
Kaygısız bir ömür sürüp gelmiş;
Öyle serpilmiş, öyle yükselmiş,
Ki civarında kubbeler, damlar
-Ser-te-ser secde-gîr-i istiğfâr —
Onu haşyetle seyreder gibidir.
Duyulan hep onun menâkıbıdır,
Görülen hep odur uzaklardan;
Fakat ayyûka ser çeken, uzanan
Bu mehâbetli gövde çıırçıplak,
Ne yeşil bir filiz, ne bir yaprak...
Kuruyor; âh, pek yazık! Şu derin
Şerha böğründe belki bir hâin
Baltanın, bir gazablı yıldırımın
Zehridir... Söyle, ey çınar, bağrın
Hangi odlarla yandı? Hangi siyah
Kurt içinden kemirdi? Hasta, tebâh,
Seni kim şimdi bağlayıp saracak?
Kim şifâlar verip de kurtaracak?
Şu dönen kargalar başında senin,
Söyle, bunlar mıdır zehirleyenin?*

*Söyle, ey muztarib vatan, bildir:
Çektiğin hangi kanlı seyyiedir?..*

Bu geçit işte böyle dar, mu'vec;” (Parlatır vd. 2004: 547)

C.Gençliğin Batı’dan Alacağı Yeni Değerler:

Fikret’in ideal gençlik tasarımının prototipi olan oğlu Haluk, Batılı ülkelere gidecek, oralarda okuyacak; bilim, kültür, sanat, teknoloji adına ne bulursa ülkemize getirecek ve bunlarla ülkemizi kalkındıracaktır. Onun batıdan getireceği başlıca değerler: “Hayat, kuvvet, sanat, fen, özgüven, özen, titizlik, cesaret, ümit ve bilgi”dir. Çünkü ona göre bunlar bizde yoktur; olmadığı için geri kalmışızdır.

Bu değerler, Avrupa’yı Ortaçağ karanlığından kurtaran Yeni Çağ’la gelen Aydınlanma çağı ışığıdır. Fikret buna “ziya” der. Fikret’e göre biz de bir bakıma Ortaçağ karanlıkları içinde yüzmekteyiz. Bu karanlığı yırtmak için de Batı kaynaklı modern ışıklara ihtiyacımız vardır. Bir devletin düşmesi, gerilemesi, yıkılıp dağılması etrafını yani çevresindeki devletlerin ortaya koyduğu gelişme ve ilerlemeleri, yenilik ve buluşları görmemesinden, onlara ilgisiz kalmasındandır.

(Parlatır vd “*Ne bulursan bırakma: San'at, fen,*

İ'timâd, i'tinâ, cesaret, ümîd,

Hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfîd.

Bize bol bol ziya kucakla, getir:

Düşmek etrafi görmemektendir.”. 2004: 546)

Gençliğin Avrupa’dan alması gereken yeni değerlerin başlıcaları:

1.Milliyet Yerine Enternasyonalizm ve Hümanizm: Tevfik Fikret, yeni dönem gençliğinin eski döneme ait olarak gördüğü milliyet fikrini reddetmesini, bunun yerine yeni dönem değeri olarak algıladığı enternasyonalizmi benimsemesini ister. Fikret, milliyeti reddeder. Bunun yerine beynelmilelçilik, uluslararasılık, enternasyonalizm gibi adları olan bir ideolojiyi benimser. Buna göre millî vatan, Türk milleti gibi millî kimlik değerlerini reddeder, bütün yeryüzünü vatanı, bütün insanlığı da kendi milleti olarak görür. Bu anlayış daha önce Tanzimat döneminde Şinasi tarafından dile getirilmişti. ”Haluk’un Âmentüsü” adlı şiirinde Fikret şöyle der:

“Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim... İnsân

İnsân olur ancak bunu iz'ânla, inandım.” (Parlatır vd. 2004: 541)

Fikret, milliyet ve din ayrımı yapmadan bütün insanlığı tek bir millet ve kardeş olarak algılar. Bütün dünya insanların milli, dini, sınıfsal, coğrafi farklılıklarını bir kenara bırakarak tek bir toplumsal yapıya dönüşmesini ister, ama bunun gerçeklikte mümkün olmadığını da farkındadır. Bu düşüncenin ütöpik bir hayal olduğu bilincindedir ama buna rağmen kendisini bu hayale inandırmaya çalışır.

Aslında bu söz, Fikret'in özgün bir düşüncesinin ürünü değildir. O, genellikle batılı sanatçı ve düşünürlerin görüş ve sözlerini bazen aynen, bazen de içerik olarak tekrarlayan bir şairdir.

Aynı sözü, neredeyse kelime kelime Victor Hugo, Les Burgraves (Le Bürgrav) (1843) adlı bir piyesinin önsözünde şöyle dile getirmişti: "Avoir pour patrie le monde et pour nation L'humanite" (Avuar pur patri lō mond e pur nasyon lümanite)

Ziya Gökalp, bu sözün filozof Fihte'ye ait olduğunu şu cümleleriyle dile getiriyor: "Cermanlık mefkûresi, Purusya'nın Napolyon ordusu tarafından tezlil edildiği büyük felâket anında feveran etti. O zamana kadar "milletim nev-i beşerdir, vatanım rû-yı zemîn" diyen feylesof Fihte bile o anda iliklerine kadar Cerman olduğunu his ve ilân etti." (Ziya Gökalp, tarihsiz: 39)

Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) Kant felsefesini geliştirmiş, kendine göre bir sosyalizm fikri oluşturmaya çalışmıştı. Napoleon Berlin'i işgal ettiği sıralarda konferanslar vererek Alman milliyetçiliğini geliştirmiştir. Bu konferansları Alman Milletine Nutukları (Reden an die deutsche Nation, 1806) adıyla yayımlandı. O, Romantiklerin etkisiyle kozmopolitizmden milliyetçiliğe geçti.

Batılı yazarlardan alınan bu söz, bizde Fikret'ten önce Şinasî tarafından şöyle aktarılmıştı:

"Milletim nev-i beşerdir vatanım rû-yı zemîn" (Parlatır vd. 2005: 30)

Fikret'in bunu Hugo'dan mı Fihte'den mi yoksa Şinasî'den mi aldığını bilmiyoruz. Ama bu sözün Fikret'ten önce başkaları tarafından dillendirildiği kesindir.

Fikret, milletlerin birbirleriyle savaşmasını, kan dökmelerini onaylamaz. Bütün dünya insanlığının kavga etmeden kardeşçe yaşamasını arzular ve bu hayale inanmak ister.

"Ebnâ-yı beşer birbirinin kardeşi... Hülyâ!

Olsun, ben o hülyâya da bin canla inandım.

*İnsân eti yenmez; bu teselliye içimden
-Bir ân için ecdadımı nisyânla — inandım.*

*Kan şiddeti, şiddet kanı besler; bu muâdât
Kan âteşidir, sönmeyecek kanla, inandım.*

*Elbet şu mezar ömrünü bir haşr-i ziyâ-hîz
Ta'kîb edecektir, buna imânla inandım.” (Parlatır vd. 2004: 541, 542)*

2.Kuvvete Karşı Hak: Tevfik Fikret’e göre yeni gençlik, kuvvet yerine hakka önem ve değer vermelidir. Fikret, dünya tarihini ana hatlarıyla değerlendirirken genellikle güçlünün haklı karşısında üstün olduğunu, haklının gücü olmadığı için hep mağdur edildiğini, hakkını aramaya çalışırken hep susturulduğunu belirtirken; aslında haklının hakkını alabilmesi ve koruyabilmesi için aynı zamanda güçlü de olması gereğine vurgu yapar.

Dünya milletlerinin tarihi ve tecrübeleri incelendiğinde en önemli sınırlardan birinin, insan türünün devam ve bekası adına yaşamak ve yaşatmamak mücadelesi olduğu görülecektir. İnsanoğlu tarih boyunca ezilmekten ve ezmekten bıkmamış ve bu işten yorulmamıştır. Kötü, olumsuz, yanlış giden bir iş ve durum olunca bundan şikâyet etmeye, itiraz etmeye başlayınca hemen tokat ve yumruk; hatta topuz yemiş. Hak, doğru, gerçek, hakikat diyen ağız taşla susturmuşlar. Her tarafı bombalar ve güllelerle doldurmuşlar.

Aciz, zayıf, çaresiz, fakir gördükleri insanları ve milletleri tokat, topuz, gülleyle susturmaya çalışmışlar. Fikret oğlu Haluk’a “Dünyanın kuralı budur ki sen de bir gün kendinden daha aciz birini bulunca sen de bağırır ve yakarsın” der. Gökyüzü, şimşekler, yıldırımlar hep bütün dünyanın kuvvetin esiri olduğu dersini verirler. Akıllar buna elbette razı değildir. En büyük kuvvet haktır. Yarımın inkılâb ordusunda çarpışacak ve yeni Türkiye’yi kuracak olan kahraman, kuvvetle hakkın eşit olduğunu öğrenmelidir. Elinde bu ilkeyle korkusuzca yürümelidir. Bu sancak dünyayı fetheder.

Gençliğin kılıcı hakkı yok etmek değil, korumak için sıyrılmalıdır. Gençliğin kılıcından ziyade kalbinden zafer beklenmelidir. Yani fikir, bilim, kültür, medeniyet, insanlık, hak hukuk, adalet adına zaferler beklenmelidir. Haklı olduğu halde güçlü olmayanların hep ezildiğini, susturulduğunu ifade eder. En büyük kuvvetin hak olduğunu, kuvvetle hakkın eşit olduğunu ve bu ilkeyi unutmaması gerektiğini belirtir.

*“Bunu hürmetle dinle; mazinin
Bu derin seslerinde bil ki senin
Bütün âtî-i sâkitin yaşıyor.
Oku hep ser-nüvişt-i âlemi, sor
Bütün esrâr-ı istifâsından.
Sana, bak, nev'inin bekâsından
Bahsederken beşer ne anlatacak:
Yaşamak hak, yaşatmamak... O da hak.*

*Âdem evlâdı bıkmamış cidden
Ne ezilmek, ne hakkı ezmekten.
Duymamış hiç bu işte yorgunluk;
Bir teşekkî, hemen tokat, yumruk.
Yumruk elvermemiş, topuz vurmuş;
“Hak!” diyen ağzı taşla susturmuş.
O da kâfi değil, bugün karalar
Ve denizler zehirli kumbaralar,
Bombalar, güllerle mâl-â-mâl.
Biraz âciz misin, zebûn musun, al
Bir tokat, bir topuz, ya bir gülle;
İşte hakkın... Fakat güzel belle:
Sen de bir gün, cihan bu, kendinden
Daha âciz biriyle istersen
Aynı dilden tekellüm eylersin;
Sen de en gür belâgatinle sesin
Çıktığı, yettiği kadar gürler
Ve yakarsın... Semâ da şimşekler,
Yıldırımlarla aynı dersi verir:*

Bütün âlem esir-i kuvvettir.

*Buna razı değil ukûl, elbet
Haktadır, haktır en büyük kuvvet.
Dün sönük titreyen bu şübhe yarın
Bir müşa'şa' hakikat... Ey yarının
İnkılâb ordusunda çarpışacak
Kahraman, öğren işte kuvvet = hak!
Ve bu düstûr elinde, bî-pervâ
Yürü, dünyâyı fetheder bu livâ.
Düne bir kerre bak: düşen, kalkan,
Hep delilinde haklı; hakkı yakan*

*Yine haktan alınma bir şu'le;
Hakka baş kestiren kılıçta bile
Parlayan hak... Fakat senin kılıcın
Hakka sıyrılsın, ya çarpılsın!*

*Beklerim bir zafer esasen ben
Kılıcından ziyâde kalbinden.” (Parlatır vd. 2004: 547-549)*

Fikret burada özellikle İkinci Abdülhamid istibdadına olan tepkisini dolaylı olarak ortaya koyar. Aynı zamanda saltanat rejiminin hakka ve haklıya değil, güçlü olana değer verdiğini ima ederek saltanata karşı meşrutiyet rejiminin önemine dikkat çeker.

Fikret “Haluk’un Âmentüsü” adlı şiirinde de zulmün karanlığın, haksızlığın, kötülüğün bir gün ortadan kalkıp yerine parıl parıl parlayan hakkın yanardağ patlaması gibi ortaya çıkacağına inandığını belirtir:

*“Zulmet sönecek, parlayacak hakk-ı dırahşân
Birdenbire bir tâbiş-i Bürkânla, inandım.*

Kollar ve boyunlar çözülp bağlanacak hep

Yumruklar o zincîr-i hurûşânla, inandım.” (Parlatır vd. 2004: 542)

Gençlik doğru, hak, faydalı, iyi, güzel olarak kabul edip benimsediği ve inandığı bir inanç ve düşünce sistemini hiç kimse kabul etmese, herkes ona karşı olsa bile, tek başına da kalsa ona bağlı kalmakta tereddüt etmemelidir:

“Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin” (Parlatır & Çetin, 2004, s.532)

3.Vatanseverlik: Tevfik Fikret gençliğin aynı zamanda vatanına sahip çıkmasını telkin eder. Fikret, vatanımızı cennet kadar güzel bulur ve onu zümrüt bakışlı inci şetaretili, nazlı çehreli bir kızcağıza benzetir. Kötü niyetli yabancıların bakire, saf bir kıza benzeyen Türk vatanına göz koymasına, işgal edip ele geçirmesine, tecavüz etmesine tahammül edemez. Vatani genç bir kıza benzetmesi motifi, Namık Kemal'den aktarmadır. Zira Namık Kemal de vatan için şöyle der:

“Vatan bir bî-vefâ nâzende-i tannâze dönmüş kim

Ayrırmaz sâdikân-ı aşkını âlâm-ı gurbetden” (Çetin vd. 2020: 332)

Fikret de “Ferdâ” şiirinde şöyle der:

“senin bugün

Cennet kadar güzel vatanın var; şu gördüğün

Zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağz

Kimdir, bilir misin? Vatanın... Şimdi saygısız

Bir göz bu nazlı çehreye -Allah esirgesin,-

Kem bir nazarla baksa tahammül eder misin?” (Parlatır vd. 2004: 564)

Fikret yine “Ferdâ” adlı şiirinde ayrıca vatani ak sakallı yaşlı bir kişiye benzetir. Buna göre vatan, temiz, muhteşem, vakarlı, onurlu bir alını yüzü olan bir ihtiyardır. Bu da aslında Osmanlı Türk vatanının tarih boyunca geçirdiği muhteşem maceralarına bir göndermedir. Vatan, aynı zamanda Türk milletinin uzun asırlar boyu yaşayıp öldüğü ve gömüldüğü bir mezardır. Serseri dediği yabancı emperyalist işgalci ve istilacılara hatıralarımızın hafızası olan vatanımızın terk edilemeyeceğini ifade ederken tarihe değer verdiğini gösteriyor. Atalarımızın istirahatgâhı olan mezarlıkları kutsal birer vatan örneği olarak görüyor. Ama aynı şiirin başlarında tarihi “sıkıntılarla dolu bir cehennem olan mazi, ebediyyen sönsün” diye reddediyordu. Bu konuda çelişki içindedir.

“İster misin, şu ak sakalın pâk ü muhteşem
 Pişânî-yi vakârına, bir kirli el demem,
 Hattâ yabancı bir el uzansın? Şu makberi,
 Razi olur musun, taşa tutsun şu serseri?
 Elbet hayır; o makber, o pişânî-yi vakûr
 Kudsi birer misâl-i vatandır... ” (Parlatır vd. 2004: 565)

4.Yeni Bir İnanç Sistemi: İslam Yerine Pozitivizm: Tefvik Fikret gençliğe bir inanç sistemi olarak İslam yerine Pozitivizmi sunar. Fikret, gençliğinde dindar bir Müslümandı ancak zamanla Müslümanlıktan çıktı ve pozitivizm dinine girdi. Zira pozitivizmin kurucusu ve sistemleştiricisi olan Auguste Comte (1798-1857), Pozitivizmin İlmihali (1842) adlı kitabında pozitivizmi adeta modern bir din gibi sistemleştirmeye çalışmıştı.

Pozitivizme göre dinlerin tanımladığı ve var kabul ettikleri gözle görünmeyen, elle tutulmayan, sesi duyulmayan yani beş duyumuzla algılayamadığımız somut olmayan soyut varlıklar olan şeytan, melek ve cinleri reddederler. Somut figür olarak sadece insanı kabul ederler. Ayrıca Pozitivizm, dinlerin öte dünya için öngördüğü bir mutluluk beldesi olan cenneti de bu dünyada insanın aklıyla, bilimiyle, teknolojiyle, sanatıyla, kültürüyle, sistemiyle, toplumsal değerleriyle kuracaktır. Fikret, şeytanı, cinleri ve melekleri inkâr eder.

“Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan ne melek var;

Dünyâ dönecek cennete insânla, inandım.” (Parlatır vd. 2004: 541)

Pozitivizme göre insanlığın tarih boyunca geçirdiği üç aşama vardır. İlk aşama Teolojik evredir. Başlangıcından Orta Çağa kadar süren bu dönemde insanlar evreni, olayları, tanrısal ve dinî kaynaklar ve sebeplerle açıklamışlardır.

İkinci aşama Metafizik evredir. Orta Çağ’dan 1789 Fransız devrimine kadar süren bu dönemde olup biten her şeyi insanlar, soyut güçler ve kavramlarla açıkladılar. Üçüncü aşama ise Pozitif evredir. 1789 Fransız devrimi sonrası süreçte ise her türlü olay ve durum, somut ve maddi sebeplerle, tabiat kanunlarıyla, bilimsel kural ve sonuçlarla açıklanır. Bu aşama insanlığın yetişkinlik aşamasıdır.

Tefvik Fikret de bir pozitivist olarak insanlığın geçirdiği bu üç aşamaya dikkat çeker ve ilk aşamadaki Tevrat, İncil ve Kur’an kaynaklı dünya ve hayat algısını reddeder, bunların insanlık tarihinde bir zamanlar var ama

şimdi aşılmış, geçilmiş, geride kalmış kaynaklar olduğunu belirtir. Buna göre Tevrat gelmiş, bir süre sonra onun değeri kalmamış, sonra İncil gelmiş, bir zaman sonra onun da değeri kalmamış, sonra Kur'an gelmiş. Şimdi o da aşıldı, onun yerine bilim geldi demek ister. Artık modern dönemlerde, yeni zamanlarda bunlara önem vermemek gerektiğini belirtir ve son aşama olan pozitif evreyi önerir:

“Fıtratta tekâmül ezeldir; bu kemâle

Tevrat ile, İncil ile, Kur'ân'la inandım.” (Parlatır vd. 2004: 541)

Haluk'un ve onun temsilciliğinde gençliğin iman edeceği değerler, İslam'ın iman esaslarından farklı olacaktır. Dünya sonrasına değil, bu dünyaya dönük ve bu dünya içinde geçerli olan pozitif değerlere iman etmelidir. Auguste Comte'un Pozitivizmin İlmihali adlı kitabından ilham alarak kendisinin belirlediği inanç değerlerini ortaya koymuştur. “Âmentü: İman ettim” demektir. “Haluk'un Âmentüsü: Haluk'un iman ettiği değerler” demektir. Bunlar dünyevî değerlerdir. Fikret'in gençlik için önerdiği âmentü, İslam'ın âmentüsüne tepki olarak üretilmiştir.

İslam'ın âmentüsünde iman edilmesi gereken değerler: Allah'ın var ve bir olduğuna, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmaktır.

“Haluk'un Âmentüsü”nde yer alan ve gençliğin inanması gereken inanç değerleri ve ilkeleri ise şunlardır:

-Deizm: Tevfik Fikret'e göre Haluk'un temsilciliğinde gençliğin inanacağı tanrı, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam gibi kurumsal dinlerin tanrısı değil, deizm inancına uygun olan bir tanrı olmalıdır. Tevfik Fikret, soyut ve belirsiz biçimde bir yaratıcı tanrı fikrine inanır ama dinlerin kurumsal planda tanımladığı, adı sanı, özellikleri belli olan tanrı kavramını kabul etmez. Onun inandığı tanrı, “bir kudret-i külliye”, bütüncül anlamda evrene gücü yeten bir kuvvettir. O her varlığın üstünde ve onlardan ayrıdır. Böyle bir tanrıya vicdanla inanmak yeterlidir. Onun dışında kural, ilke, kurum, değer ve ibadet kurallarına bağlı bir tanrı inancını gereksiz bulur. Şöyle der:

“Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh,

Kudsî ve muallâ, ona vicdanla inandım.” (Parlatır vd. 2004: 541)

Ayrıca “Tarih-i Kadime Zeyl”de şöyle der:

“Enbiyâdan yaşarım müstağnî,

Bir örümcek götürür Hakka beni:

Kitâbım sahn-ı tabîat kitâbı,

Bendedir hayr ü şerrin esbâbı” (Parlatır vd. 2004: 665)

-Akıl ve İnsanın Tanrılaştırılması: Pozitivizmin temel ilkelerinden biri, dinlerin imanı yerine insanlığın ortak aklını ön plana çıkarmaktır. Dinlerin, peygamberlerin mucizeleri yerine insan aklının mucizeleri olan bilim ve teknolojiyi kutsallaştırırlar. Dinlerin inanç sistemlerini, değerlerini, doğru, kabul ve kutsallarını batıl kabul edip, akıl ürünü olan bilgiyi, sanatı, kültürü kutsallaştırırlar.

Akla Batıda daha önceki zamanlarda da önem verilmekle birlikte 17. asırda Galile ve Descartes gibi bilim adamı ve filozoflar, akılı daha belirgin bir biçimde öne çıkarıp kutsallaştırdılar. Rasyonalizm, insanın tanrıyı akıyla bulabileceği, ayrıca kurumsal anlamda dine, kiliseye, kurumsal ibadetlere, törenlere, ruhbanlığa gerek olmadığı düşüncesidir. Kilise inancına göre kişi, tanrıya ancak İsa vasıtasıyla ulaşabilir. Rasyonalistler buna karşı çıktılar ve İsa'nın aracılığı olmadan Tanrıya ulaşılabilirliğini savundular. Herkes kendi zihniyle Tanrıyı idrak edebilir, dediler.

Fikret de gençliğe aklın mucizelerine inanmayı telkin eder:

“Aklın, o büyük sâhirin i'câzı önünde

Bâtil geçecek yerlere hüsrarla, inandım.” (Parlatır vd. 2004: 542)

Pozitivizm, insanı, insanlığı bu dünyanın tanrısı kabul eder. Fikret de bu görüştedir. İnsanı hayır ve şerrin, iyilik ve kötülüğün, her şeyin yaratıcısı bir tanrı olarak görür ve şöyle der:

“Ey rûh-ı kâinat,

Takdis edin: Beşer

Takdise müstahaktır; odur Rabb-i hayr ü ser,

Rabb-i mümkünât!” (Parlatır vd. 2004: 574)

5.Bilim ve Teknolojiye Bakış: Fikret bunlara din gibi inanır ve dinî bir değer yükler. “Haluk’un Amentüsü” adlı şiirinde dünyanın bilim ve teknoloji ile güzelleşeceğini, insanların bunlarla kalkınacağını, refaha ve mutluluğa ereceğini, bilginin gücüyle dünyanın adeta cennete döneceğini belirterek gençliğe din yerine bilimi rehber edinmesini öğütler:

“Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,

Her şey olacak kudret-i irfanla... İnandım.” (Parlatır vd. 2004: 542)

Fikret Bu konuda Promete'yi örnek alacaktır. Prometheus, insanlara dost, Zeus'a düşman olan eski Yunan mitolojisi kahramanlarından biridir. Zeus da insan düşmanıdır, o yüzden insanların işine yarayacak faydalı bir nesne olan ateşi insanlara vermez. Prometheus gizlice ateşi çalıp insanlara verdi. Zeus da onu cezalandırarak bir kayaya bağladı. Bir kartal gündüz gelip ciğerini yer, geceleyin ise ciğeri büyür. Ertesi gün kartal yine gelip yer, gece tekrar büyür, böylece devam edip gider. Fikret "Promete" adlı şiirinde oğlu Haluk'u Promete'ye benzetir. O da Promete gibi Batılıların elinde olan bilim ve teknoloji ateşini ya da ışığını onlardan alıp bize getirecektir, ya da getirmelidir.

Batılılar bilim ve teknoloji sayesinde göklerde uçmakta, biz ise yerde, çukurdayız. Onlar gülüyor, biz ise ağlıyoruz. Göklere yükselmek ve gülmek çok tatlı bir şeydir. Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa, ışık ve bereketle ilerlemeyi özleyen milletin geleceğinin bilinmeyen elektrikçisi olan Haluk, düşünce dünyasının miskinliği yok eden neyi varsa hepsini almalı, yüklenip ülkemize getirmelidir. Bir parça ruhu, benliği, algılamayı, anlamayı besleyen, bünyeyi besleyen meyveleri alıp getirmelidir. Adını sanını, değerini bilecek birileri bulunmasa bile Haluk yani Türk gençliği, daima önünde örnek olarak ilkçağ efsanelerinin gökten ateş dehasını çalan kahramanını görmelidir.

*"Kalbinde her dakika şu ulvî tahassürün
Minkâr-ı âteşini duy, dâimâ düşün:
Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım? ...
Yükselmek âsümâna ve gülmek ne tatlı şey!
Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
Müştâk-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin
Meçhûl elektrikçisi, aktâr-ı fikretin
Yüklen, getir -ne varsa- biraz meskenet-fiken,
Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen
Esmâr-ı bünye-hîzini; boş durmasın elin.
Gör dâimâ önünde esâtîr-i evvelin
Gökten dehâ-yı nârî çalan kahramânını...*

Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını." (Parlatır vd. 2004: 543)

Bu şiirde geçen “hastalıklı vatan” tabiri, batılıların Osmanlı Devleti için kullandığı “hasta adam” tabirinin aynıdır.

Sonuç:

Osmanlı Devleti son yıllarında yıkılma ve parçalanma sürecine girmişti. Bu ortamda bazı Türk aydınları değişik fikir sistemlerine bağlı olarak devleti ve milleti kurtarma projeleri geliştirdiler. Tevfik Fikret de bunun için her anlamda tam batılılaşma projesini önerdi. Bilimden teknolojiye, felsefeden kültüre, sanattan gündelik hayata, hukuktan eğitime kadar her alanda tam batılılaşma projesini hayata geçirecek olan gençlik için bir değerler sistemi, hayat anlayışı ve felsefesi önerdi. Geleceğin Türkiye’sini kuracak gençliğin rol modeli olarak da oğlu Haluk’u seçti. Haluk Batıya okumaya gidecek ve Batıda olan bize yarar her şeyi alıp getirecekti.

Fikret, iyi bir geleceğin ancak geçmişini tamamen reddederek mümkün olacağına inandı. Bizim geçmişimiz demek olan başta İslam dini olmak üzere bütün tarihsel ve geleneksel değerler, inanışlar, kurumlar ve milliyet fikri yok edilmeliydi. Ancak bu fikir doğru bir yaklaşım değildi. Zira kendi dinî ve millî geçmişini, kimliğini, geleneğini tamamen yok ederek çağdaşlaşma, modernleşme fikrinde olan başka bir millet yoktu. Kendi millî ve dinî değerlerini bir tarafa bırakıp bütünüyle Batılılara benzeyerek onların bir kopyası olarak sağlam bir gelecek inşa edilemez. Nitekim Tevfik Fikret’in oğlu Haluk, Batıya bilim ve teknoloji alıp gelmek üzere gitmişti ama o, orada Müslümanlıktan çıkıp Hristiyan oldu ve orada papaz olarak kalmayı tercih etti. Millî ve manevî değerler bir milletin ruhudur, özüdür, canıdır, onun yaşama iradesidir, doğal varoluş alanıdır. İlerleyen bilim ve teknolojiyi almak için kendilik değerlerinden vazgeçmek gerekmiyor. Başta Japonlar olmak üzere birçok millet, kendi millî ve dinî kimlik değerlerini koruyarak bilim ve teknolojide ilerlemiştir.

Fikret’in kalkınıp ilerleyebilmemiz için önerdiği Aydınlanma Çağı değerlerini, Aydınlanma felsefesini aynen alıp kendimize uyarlamamız fikri de doğru değildi. Zira Aydınlanma felsefesi, Batının kendi tarihî, dinî, kültürel şartları ve ortamı içinde, Ortaçağın muharref Hristiyanlık inanış ve uygulamalarına tepki olarak doğmuştu. Zira Ortaçağ Hristiyanlığı, insanların Kiliseden bağımsız bilim ve sanat yapmasını yasaklamıştı. Buna tepki olarak

Batıda Aydınlanma felsefesi ile birlikte özgür bilim ve sanat yapma isteği öne çıktı. İslam dini ise özgür bilim ve sanata karşı değildi. Bizde aydınlanma, İslam'ı tamamen reddederek değil; ancak İslam'ın üzerine örtülen cehalet, yanlış tevekkül, taassup, bağnazlık, yanlış anlayış ve yorum küllerini üfleyip yok ederek, asıl ve gerçek İslam'a dönerek gerçekleşebilirdi.

Fikret'in ideal gençlik için istediği "Hayat, kuvvet, sanat, fen, özgüven, özen, titizlik, cesaret, ümit ve bilgi" İslam'ın asıl kaynaklarında zaten vardı.

Ayrıca gençlik için milliyet yerine enternasyonalizm ve hümanizmi önermek de tam anlamıyla doğru değildi. Zira bir milleti; hele bizim gibi emperyalizmin her türlü saldırı, tehdit ve tehlikelerine açık olan milletleri ayakta tutacak temel değerlerden biri milliyet fikridir. Milliyetçiliği bırakalım, enternasyonalist olalım demek; devletimizi, milletimizi, vatanımızı, dinimizi, dilimizi, kültürümüzü, maddi ve manevi anlamda bütün varlığımızı güçlü bir savunma alanından uzakta tutmak demektir. Milliyetçi olmak, başka milletlere düşman olmak demek değildir. Milliyetçi olmak, insanları sevmek, başka insanların da haklarına saygı duymak anlamındaki hümanizme karşı olmak demek değildir.

Fikret'in gençlik için önerdiği kuvvete karşı hakkı benimsemeli ve vatansever olmalı fikri doğru bir fikirdir.

Fikret'in bir başka önerisi olan yeni bir inanç sistemi olarak İslam yerine pozitivizmi benimseme fikri yanlıştır. Zira pozitivizm, bir fen bilimleri yöntemi olarak esasında bilim ve teknoloji üretmede doğru bir teknik yöntem iken; bunu bir inanç sistemi, bir din olarak önermek doğru değildir. Çünkü dinler, hem bu dünya hem de öte dünya için sonsuz mutluluk öneren inanç sistemleridir. Pozitivizm ise sadece insan üretimi bilim, sanat, teknoloji gibi değerler üzerine kurulacak, içinde yaşadığımız bu fizik dünya cenneti vaad etmektedir. Bu ise insan ruhunu tam olarak tatmin edecek bir öneri değildir.

Fikret'in şiirlerini okuyan Türk gençlerinden biri olan Mustafa Kemal Atatürk, onun kurulmasını istediği yeni Türkiye'yi kurdu. Atatürk Fikret'ten modern bilim ve teknoloji, vatanseverlik, hakka değer verme fikrini aldı. Ama Fikret'in enternasyonalizmini almadı; milliyetçi temeller üzerine bir Türk devleti kurdu. Atatürk, İslam'ı da reddetmedi; devletin resmî bir kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kurdu, Kur'an'ın Türkçe mealini ve tefsirini yaptırdı, İlahiyat Fakültesi kurdu.

KAYNAKÇA

ÇETİN, Nurullah vd (2020). *Tanzimat Dönemi Şiir Çözümlemeleri*. Ankara: Yade Akademik

PARLATIR, İsmail; ÇETİN, Nurullah (2004). *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

PARLATIR, İsmail; ÇETİN, Nurullah (2005). *Şinasi Bütün Eserleri*, Ankara: Ekin Kitabevi

ZİYA GÖKALP, (tarihsiz). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi

Summary

After the Tanzimat period, Turkish intellectuals, literati, scientists and politicians tried to save the Ottoman Empire. For this purpose, they sought redemptive systems of ideas in fields such as politics, economics, culture, education, science, art, law, civilization. They also proposed the systems they found to the Turkish nation. In this context, they also put forward ideal youth designs that will represent the intellectual systems that will save the Ottoman Empire. They saw youth as the representative and spokesperson of their utopia. They determined the identity, values and different characteristics for the youth.

One of these intellectuals is Tevfik Fikret (1867-1915). The idea was to take modern Western civilization as a whole completely without any distinction. Only then, he said, can we get rid of and improve. He also gave the utopia of complete westernization through his son Haluk, whom he designed as the ideal type of youth.

According to him, Haluk is a type of youth who will save the Ottoman Empire and our nation, which has fallen behind in the face of the West. Haluk will go to Europe and join the caravan of light there, that is, the scientific world. He will travel the whole world of science and ideas, take whatever he finds as a useful value and bring it to our country.

Fikret wants the youth he designed to save Türkiye to be connected to modern Western civilization. He wants it to take the values of the Age of Enlightenment, which are at the heart of modern western civilization. The Age of Enlightenment and its philosophy were born in the West in response to the Middle Ages.

Tevfik Fikret rejects the past and struggles to build the future on new values. In this context, it also identifies youth with the future. In fact, he is the representative of the past, and his son Haluk is the representative of the next generation.

The idea is tomorrow, not yesterday. Tomorrow, that is, the future is your youth. But this is conditional. Tomorrow is just a relic for youth. If he

keeps this trust and fulfills the requirements of the trust, then tomorrow, he will be able to have youth.

Fikret's son Haluk, the prototype of the ideal youth design, will go to Western countries. He will study in the West. It will bring science, culture, art and technology to our country from the West. He will develop our country with these. The main values that he will bring from the west are: life, strength, art, science, self-confidence, care, diligence, courage, hope and knowledge. Because we don't have them. We stayed back because we didn't have these. These values are the light of the age of Enlightenment that saved Europe from the darkness of the Middle Ages. According to Fikret, we are also swimming in medieval darkness. In order to break through this darkness, we also need modern lights from Western sources. The decline, decline, collapse and disintegration of a state is not to see around it. In other words, it is because he does not see the developments and advances, innovations and inventions revealed by the surrounding states, he is uninterested in them.

Tevfik Fikret wants the youth of the new era to reject the idea of nationalism. Instead, he wants him to embrace internationalism. According to Fikret, national identity values such as the national homeland and the Turkish nation are unnecessary. He sees the whole earth as his homeland and all humanity as his nation.

According to Tevfik Fikret, the new youth should attach importance and value to the right instead of force. According to Fikret, throughout history, the powerful have generally been superior to the righteous. In fact, in order for the right to receive and protect its right, it must also be strong.

Tevfik Fikret presented Positivism to the youth instead of Islam as a belief system. Fikret was a devout Muslim in his youth. However, over time he came out of Islam and entered the religion of positivism. Auguste Comte (1798-1857), the founder and systemizer of positivism, tried to systemize positivism as a modern religion in his book *The Catechism of Positivism* (1842).

Positivism rejects the intangible devil, angels and demons. They accept only the human being as a concrete figure. In addition, according to Positivism, heaven will also be in this world. Paradise will be established in this world with man's mind, science, technology, art, culture, system, social values.